

NEMZETI ÉVFORDULÓINK

2022

© A kötet szerzői, 2022
© Lounge Design, 2022
© Petőfi Kulturális Ügynökség, 2022

Illusztrációk: Csuth Péter

A szerkesztőbizottság tagjai:

Gazda István főszerkesztő
(a Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet igazgatója)

Kecskeméti Gábor
(az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet igazgatója)

Mikó Árpád
(az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet igazgatója)

Ujváry Gábor
(a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár intézetvezetője)

Az előzetes adatgyűjtést végezte: Németh Tibor
(a celldömölki Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár
Kresznerics Ferenc Könyvtárának vezetője)

ISSN 2786-2429

Tartalom

	Előszó	7
800	Aranybulla	9
550 †	Vitéz János és Janus Pannonius	15
250	Jankovich Miklós	20
250	Kisfaludy Sándor	25
250	Pyrker János László	30
200	Gróf Lónyay Menyhért	34
150	A kolozsvári egyetem felállításáról szóló törvénycikk	39
150	Richter Gedeon	44
150	Budapest egyesítése	48
100 †	IV. Károly	53
100 †	Gárdonyi Géza	58
100	Nemes Nagy Ágnes	64
100	Hidegkuti Nándor	69
100	Randolph Lewis Braham [Ábrahám Adolf]	74
100	Pécsi Sándor	78
50 †	Kondor Béla	83
450 †	Dobó István	89
450 †	Szegedi Kis István	92
450 †	Melius Juhász Péter	95
450	Báthory Zsigmond	98
400 †	Révay Péter	101
400 †	Szepsi Csombor Márton	102
300	Fellner Jakab	105
250 †	Czinka Panna	108
200	Esztergomi Főszékesegyház alapkövetétele	109
200 †	Kuny Domokos	110

200 †	Berzeviczy Gergely	111
200 †	Gróf Teleki Sámuel	114
200 †	Verseghy Ferenc	115
200	Irányi Dániel	118
200	Irinyi József	121
200	Szabó József	122
200	Bittó István	125
200	Bókai János, id.	126
200	Oroszhegyi Józsa	129
200	Csengery Antal	130
200	Czetz János	133
200	Péché Antal	136
200	Frivaldszky János	138
200	Orlai Petrics Soma	139
150	Magyar Földrajzi Társaság	142
150	Vasutak egységesítése	145
150	Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága	148
150	Az Iparművészeti Múzeum alapítása	149
150 †	Marczibányi Antal	152
150 †	Déryné Széppataki Róza	153
150 †	Vukovics Sebő	156
150	Aschner Lipót	157
150	Wodetzky József	160
150	Ernst Lajos	162
150	Divald Kornél	165
150	Habsburg József Ágost	166
150	Mikes Lajos	170
150	Melich János	172
150	Schöpflin Aladár	175
150	Glatz Oszkár	178
150	Réti István	180
125	Tihanyi Kálmán	183
125 †	Brassai Sámuel	184

125 †	Pulszky Ferenc	186
125	Tamási Áron	188
100	<i>Az Ómagyar Mária-siralom</i> felfedezése	190
100	A Svábhegyi Csillagvizsgáló	193
100	Magyar Légiforgalmi Rt.	194
100	Hevesy György	196
100 †	Chernel István	199
100 †	Széchenyi Ödön	200
100 †	Hugonnai Vilma	202
100 †	Beöthy Zsolt	203
100 †	Bánki Donát	206
100 †	Pecz Samu	208
100 †	Báró Weiss Manfred	210
100	Lakatos Imre	213
100	Deák Ferenc	214
100	Gink Károly	217
100	Szepesi György	220
100	Göncz Árpád	223
100	Fekete Gyula	226
100	Szécsényi Ferenc	229
100	Agárdy Gábor	232
100	Ádám György	235
100	Reich Károly	236
100	Mádi Szabó Gábor	238
100	Polcz Alaine	239
100	Varga Domokos	242
100	Schweitzer József	243
100	Bálint Ágnes	244
100	Hegedüs András	247
100	Béres Ferenc	249
100	Horvai István	250
100	A Fővárosi Operettszínház megnyitása	251
50	A táncházmozgalom	252

50 †	Uitz Béla	255
50 †	Hajós György	258
50 †	Lénárd Sándor	259
50 †	Herman Lipót	262
50 †	Gózon Gyula	264
50 †	Moravcsik Gyula	265
50 †	Domján Edit	268
50	Hegedűs Csaba megnyeri a 100. magyar olimpiai aranyérmet	269
50	Kolonics György	272
50	Benedek Tibor	274
	Kitekintés a 2023-as évre	276
	Képjegyzék	278

Zrednai [Vitéz] János és Janus Pannonius [Csezmiczei János]

Bíboros, esztergomi érsek, diplomata | költő, pécsi püspök

Zredna, 1408 körül – Esztergom, 1472. augusztus 9. |

Csezmicze, 1434. augusztus 29. – Medvevár, 1472. március 27.

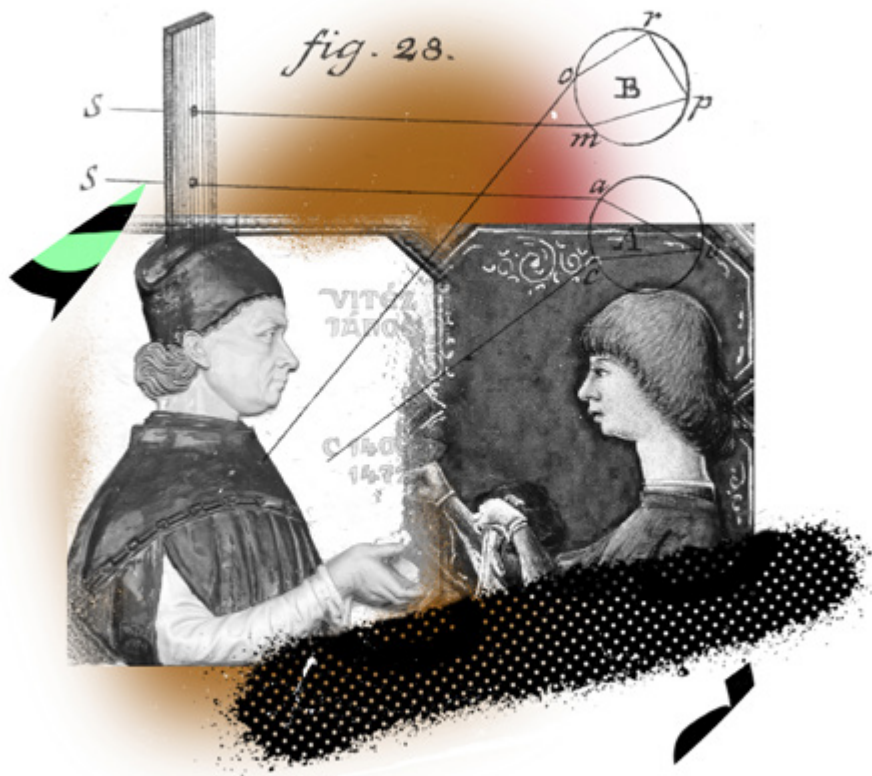
Zrednai [Vitéz] János

Vitéz János a zágrábi káptalani iskolában megkezdett tanulmányait a bécsi egyetemen folytatta, de végül nem fejezte be. Egyetemi képzését Itáliában is folytatni szándékozta, ám a források szerint ide valószínűleg nem jutott el. A humanista műveltségzménnyel leginkább Pier Paolo Vergeriőnak és a Luxemburgi Zsigmond budai udvarában megfordult más humanistáknak köszönhetően ismerkedhetett meg. Kapcsolatban állt a bécsi császári udvarban működő, szintén humanista műveltségű Enea Silvio Piccolominivel, a későbbi II. Pius pápával is.

Diplomáciai pályáját Zsigmond király és császár kancelláriáján jegyzőként kezdte, később Albert király alatt főjegyzőként szolgált, majd Mátyás király megbízásából betöltötte a titkos kancellár tisztségét is. 1441–1452 között Hunyadi János diplomáciai szolgálatában állt, aki megbízta őt fia, Hunyadi Mátyás tanításával. Számos fontos diplomáciai tárgyalást vezetett, neki volt köszönhető, hogy 1463-ban sikerült III. Frigyes császártól visszaszerezni a magyar koronát.

1443–1445 között nagyváradi prépost, 1445–1465 között váradi püspök, majd 1465-től haláláig esztergomi érsek volt. A korabeli kancelláriai és főpapi réteg egyik legfontosabb mecénása, tudós társaságok támogatója. Több diákot is tanított főleg Bécsben és Itáliában, mint például unokaöccsét, Janus Pannoniust. Pozsonyban megalapította az Academia Istropolitanát (1465/1467), ahová a korszak legkiválóbb tudósait (például Johannes Regiomontanust) hívta meg professzornak.

Mecénási tevékenységei miatt minden bizonnyal az egyik első magyarországi humanistát tisztelhetjük személyében.

Tudományszervezői és mecénási tevékenységéről a hozzá írt dedikációk is tanúskodnak; messze földön híres könyvtárat hozott létre, amelynek darabjai halála után bekerültek többek között a *Bibliotheca Corviniana*ba is. Esztergomban palotát építtetett, mecénási tevékenységei miatt minden bizonnyal az egyik első magyarországi humanistát tisztelhetjük személyében.

Nem ilyen egyértelmű a helyzet irodalmi munkásságát illetően: bár maga a szándék, hogy összegyűjti és közreadja leveleit, humanista szokás, a *Leveleskönyvben* (1451) sokkal inkább még a késő középkori kancelláriai nyelvezet és az autodidakta módon

elsajátított klasszikus műveltség nyomai fedezhetők fel. Főleg diplomáciai, kisebb részben magánjellegű leveleinek gyűjteményét – Vitéz közreműködésével – Ivanich Pál váradi kanonok gyűjtötte és szerkesztette egybe.

Idővel személyes és politikai okokból megromlott a viszonya Mátyás királlyal, ezért az uralkodó ellen szőtt összeesküvés egyik fő szervezője lett. Miután kiderült a puccs terve, elfogták, s végül esztergomi házi őrizetben hunyt el 1472-ben.

Janus Pannonius [Csezmiczei János]

Janus Pannonius a magyarországi irodalom első jelentős, európai hírnévvel is rendelkező költőegyénisége, latin nyelvű humanista költészetünk megteremtője. Költészete itáliai iskolázottságának, a kortárs retorikai és esztétikai elveknek a hatására bontakozott ki, amit később nagy mértékben befolyásolt életpályájának itthoni alakulása. Sikerét elsősorban annak köszönhetette, hogy költői előképeit nem szolgai imitálta, hanem *poeta doctus* módjára, az *aemulatio* jegyében azokat invenciózusan átalakítva alkotta meg saját szövegüniverzumát. Életműve beilleszkedik a kor neolatin költészetének műfajaiba: írt epigrammákat, elégiákat és panegyricusokat, azaz dicsőítő költeményeket. Próza alkotásai közé tartoznak levelei és beszédei. Görögtudásáról ránk maradt fordításai tanúskodnak.

Janus Pannonius családja elmagyarosodott szlavón köznemesi család volt. Felmenői a latin nyelvet ismerő és jogi ügyekben használó literátusok voltak. Apját korán (1440) elveszítette, anyja, Borbála révén viszont kiváló neveltetésben részesült, köszönhetően anyai nagybátyjának, Zrednai (Vitéz) Jánosnak, aki amellett, hogy Hunyadi János támogatását élvezte, Janus születése idején a váradi székeskáptalan prépostja és a királyi kancellária főjegyzője volt. Tanulmányait feltehetően a váradi káptalani iskolában kezdte meg. Vitéz támogatta külföldi iskoláztatását, s Janus volt az első magyar diák, aki itáliai humanista magániskolában, az akkor már egész Európában híres Guarino da Verona ferrarai iskolájában tanulhatott 1447-től kezdődően. Amint az korai epigrammáiból kiderül, diáktársai sokat csúfolhatták, és eleinte lenézték őt származása miatt, *ultramontanusnak*, medvetejen nevelkedett, északról jött barbárnak tartották, akinek – latinos alakban – még az anyját is Barbarának hívták. Janus azonban frapáns, csattanós epigrammákban vágott vissza társai gúnyolódásaira, s hamarosan

kívívta azok elismerését, sőt csodálatát. Ezt elsősorban kitűnő latintudásának, illetve memóriájának köszönhetően érte el, ez utóbbi nagy előnyt jelentett a memoritereken alapuló oktatási rendszerben. Költői hírnevét már egészen fiatalon epigrammái alapozták meg, a műfaj összes változatát (erotikus, satirikus, dicsőítő) művelte. Az itáliai évek alatt született epigrammákon kívül Janus hosszabb költeményeket is komponált, melyekbe a korabeli politikai történeteket vagy közvetlen környezetének eseményeit szőtte bele (például *Óda III. Frigyes császárhoz; Gyásznének barátja, Racacinus halálára; Epithalamium* (nászének) *Guarino lányainak esküvőjére*). A kompozíciós eljárás alapját ezen költemények nagy részében is az egyes beszédtypusok alkalmazása adja meg.

Tipikusan humanista szokás volt a korabeli szerzők körében, hogy eredeti születési nevüket latinos alakra cserélték, így lett Csezmiczai Jánosból is Janus Pannonius: „János volt a nevem s Janus, ki e verseket írta! [...] lásd, Janus lettem, amint a Múza magához emelt s megkoszorúzta fejem.” (Ford. Berczeli Anzelm Károly.) Az antik költészet

Költői hírnevét már egészen fiatalon epigrammái alapozták meg, a műfaj összes változatát művelte.

feltámasztására irányuló küldetéstudat humanista önreprezentációval párosul több epigrammájában is, melyekben büszke öntudattal hirdeti, hogy ő Pannónia legelső (neo)latin költője. Leghíresebb talán ezek közül a *Pannónia dicsérete* címen híressé vált költemény. A primátusra épülő költői hitvallás

egész életművén átívelő motívum, ami visszatér majd a saját sírfeliratának szánt sorokban is: „Itt nyugszik Janus, kivel ősi Dunánkhoz először jöttek a szent Helikon zöldkoszorús szüzei.” (Ford. Kálnoky László.) Janus költészetének másik visszatérő motívuma a szülőföld dicsérete, ennek egyik legnevezetesebb példája a *Búcsú Váradtól* címen ismertté vált költemény.

1457-ben meghalt V. László, új uralkodónak Hunyadi Mátyást választották meg, akit Vitéz János is támogatót. A főpap hazarendelte unokaöccsét, mielőtt az be tudta volna fejezni tanulmányait. Janus ekkor joghallgató volt a padovai egyetemen, de a kánonjogot már nem tudta elvégezni, így csak római jogból doktorált. Mielőtt hazautazott volna, a tanulmányait befejező, karrierjük előtt álló ifjak szokásához híven utazást tett Itáliában. Hazatérése után gyorsan kezdett pályája felfelé ívelni. 1459-ben pécsi püspökké nevezte ki a király. Janus emellett a királyi kancellárián is dolgozott, itt elsősorban külügyi diplomáciai feladatok tartoztak hozzá, ám később megromlott a viszonya az uralkodóval. Egyházi és politikai tisztségei mellett nem hagyott fel a

költészettel sem, de hangvétele, témaválasztását itthoni életkörülményei is meghatározták. Versei egyre többször szólalnak meg a szubjektív líra hangján, s a megszerzett tudás birtokában magabiztosan verselő, érett költő aktuális hangulatát, életérzését tükrözik. Ennek emblemikus példája az *Egy dunántúli mandulafához* című elégikus epigramma, melyet a kutatás a pécsi püspökség éveire köt. Költészetén nyomot hagyott a neoplatonizmus eszméje is, ennek leghíresebb példája az *Ad animam suam (Saját lelkéhez)* című elégiája. Eposzi igénnyel megalkotott, részben megrendelésre írt panegyricusai kortárs államférfiakat, illetve mesterét, Guarinót dicsőítik.

A diplomáciai beszédek és levelek írása, valamint az oklevelek javítása mellett udvari költőként is helyt kellett állnia. Ezek a versek – többnyire epigrammák –, úgy tűnik, hogy kevésbé váltak ismertté külföldön, feltehetően csak a szűk uralkodói kör számára készültek. Találhatunk közöttük több alkalmi költeményt: a nagybátyjáról szólók (például *Vitéz János esztergomi érsekké való kinevezéséről*) mellett a legtöbb dicsőítő költemény Mátyás király tetteit, erényeit méltatja, megírásukra sok esetben egy-egy konkrét esemény (például a király házassága) vagy külpolitikai helyzet, hadjárat adott alkalmat.

Janus azonban nem volt a háborúk költője, s mivel egyre kevésbé értett egyet a király külpolitikájával, viszonyuk fokozatosan megromlott. Verseiben sokkal inkább a béke iránti vágy fogalmazódik meg (például a *Mars Istenhez békességért* című himnusz), s egyre többet panaszkodott romló egészségi állapotára is, így a hadjáratokban szinte egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán tudott aktívan részt venni. A király saját érdekeinek megfelelően igen sűrűn cserélgette a főpapokat a különböző pozíciókban, így Mátyás hamarosan őt is megfosztotta a legrangosabb tisztségektől, meg kellett tehát elégednie a főkincstartói, illetve a szlavón báni tisztségekkel. Az ellentétek kezdtek kiéleződni a költő és nagybátyja, valamint a király között, ami az uralkodó ellen szőtt 1471-es összeesküvésben csúcspontot ért el. Az összeesküvők nem kerülhették el büntetésüket, a költő menekülés közben a Zágráb melletti Medvevárban hunyt el.

Békés Enikő